

УДК 007 : 304 : 001

ОБРАЗ ЖІНКИ У ПОЕЗІЇ ЛІНИ КОСТЕНКО: ЛЮДИНОЦЕНТРИЧНИЙ АСПЕКТ

Андріана Кузьмич

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра української преси,
вул. Генерала Чупринки, 49/402, 79000, м. Львів, Україна
e-mail: Andriana1@ua.fm*

Автор аналізує образ жінки у поетичному слові Ліни Костенко крізь призму людиноцентричних візій.

Ключові слова: образ жінки, людиноцентризм, фемінізм, творчість.

Постановка проблеми. З інтенсивним розвитком сучасного українського суспільства змінюється образ жінки. Літературні дослідження жіночої постаті нашого часу характеризуються різноаспектністю обґрунтувань. Часто феномен жінки виснують як феміністичний. Зокрема, сучасний український літературний простір окреслює жінку як феміністично налаштовану (Оксана Забужко, Людмила Таран, Ніла Зборовська, Євгенія Кононенко, публіцистична спадщина Соломії Павличко). Постмодернізм, у якому гендерні студії набули актуальності, характеризується зламом “старих” цінностей. Відповідно, йому на зміну повинно прийти оновлене суспільство, яке ґрунтуватиметься на впровадженні та розвитку нових цінностей. Основою цих цінностей має бути Людина. Отже, образ жінки, який сформувався за допомогою феміністичних міркувань і базується на статевому наголошенні, потребує нового дослідження відповідно до цінностей, які пануватимуть у майбутньому. Однією з таких цінностей повинна стати Людина. Саме дослідження образу жінки з людиноцентричного погляду зумовило актуальність нашої роботи.

Аналіз останніх досліджень з проблематики роботи. Творчість Ліни Костенко досліджували багато українських учених: В. Брюховецький, Г. Клочек, Т. Салига, В. Панченко, О. Ковалевський, Г. Жуковська, Д. Дроздовський. Образ жінки у поетичному слові Ліни Костенко не вивчався. Також не приділялася увага дослідженню людиноцентричного аспекту творчості української поетки.

Мета статті — проаналізувати поезію Ліни Костенко, віднайти в ній людиноцентричні мотиви. **Завдання** — ідентифікувати образ жінки в поезії Ліни Костенко за людиноцентричним принципом.

Наукова новизна статті полягає в тому, що це одна з найперших спроб

дослідити образ жінки у поетичному слові Ліни Костенко відповідно до людиноцентричної концепції.

Людина – центральна постать Всесвіту, неохопна своїм розумом та здібностями, емоціями і почуттями, найвеличніший феномен з усього, що сотворив Господь. Це Богоподібна модель живої істоти. Людство ніколи не стоїть на місці. Кожне століття має свої особливості: історичні, політичні, суспільні. Життя змінюється в контексті інформаційної глобалізації та особистісної індивідуалізації. Щодня перед нами постає світ – добрий і злий водночас, по-сучасному виражений у кожній людині. Кожен з нас є його частиною. Ми не існуємо поза ним. Відтак, світ не може бути одноманітним, адже немає одноманітності серед людських особистостей. Світ змінюється. Змінюються і його цінності. Людина, особистість, її цінності — основа людиноцентричного світогляду, який приходить на зміну тео- та космоцентризму. “Людиноцентризм — це філософія..., яка повинна бути спрямована на подолання внутрішньої порожнечі, фактичної руйнації свідомості та світогляду. Це філософія творення людини — конкретної, живої, енергійно напруженої, діяльність якої обумовлена єдністю розуму і душі” [4].

Свобода помислу, слова, діяння, самого себе – це також цінність ХХІ століття, яка возвеличує людину, її суть. Ми живемо при цій свободі, та часто життя окреслюємо як існування. “Власне проблемою філософії людиноцентризму є завдання своїм духовно-культурним впливом акцентувати увагу на особистісних цінностях. Основні з них — справедливість, гідність, свобода...” [4]. Свобода дає нам інтелектуальне право на самовираження, що сприяє здоровій конкуренції між людьми, та вона нерідко забуває про моральні засади. Папа Іван Павло II ще за життя наголошував на тому, що “найбільшим світлом є заповідь любові Бога і ближнього. У ній людська свобода має своє найповніше здійснення. Свобода існує для любові: її здійснення через любов деколи досягає навіть героїчного рівня... свободу людині дає Творець як дар і водночас як завдання. Через свободу людина покликана прийняти і здійснити істину про добро...” [3, с. 57]. Саме на основі таких ціннісно-свобідних аргументацій формуються новітні погляди на людину. Відтак, змінюється образ жінки нашого часу.

Чоловік і Жінка – різностатеві людські феномени, які відрізняються одне від одного своїм мисленням, подекуди функціонуванням, репродуктивністю та роллю у суспільному житті. У них спільне людське начало, та не завжди тотожне бачення світу. Неординарність притаманна кожній людині. Але історично склалось так, що людська ідентифікація відбувається за статевою приналежністю. Відповідно формується умовний жіночий (фемінінний) і чоловічий (маскулінний) світи. Вони інтегруються у світ загальний. Відтак виникає можливість окреслити у цьому світі роль двох статей: жіночої і чоловічої. Єдине, що нівелює ці два статеві розмежування, – приналежність чоловіка і жінки до одного роду людського. В цьому аспекті дві статі нічим не відрізняються. Їхня велич і особливість є рівноправною. Людиноцентризм розглядає жінку передовсім як людину, він апелює до її духовності, а не до фізіологічних особливостей. Рівність обох статей — це найперше їх духовна життєва взаємодія, моральне піднесення. “Кличу до життя живих духом — так може звучати девіз філософії людиноцентризму... В ньому апеляція до людського, котре є в кожній людині. Гуманізм людиноцентризму

близький до цілей великих релігій, які закликають не до фізичної трансформації людини, а до її духовно-морального звеличення”[4].

В людині – сенс усього життя на землі. Без неї природа не була б довершеною, і світ – хаотично неврівноваженим. Найперше людина є людиною, потім – чоловіком чи жінкою.

Отже, Людина – центр всього живого на Землі, “висхідна” інстанція всіх імпульсів та смислів, найбільш наближена своєю суттю до Ідеалу.

XXI століття, як зазначав відомий вчений, письменник, гуманіст Д.С. Ліхачов, повинно стати «століттям людини». Тобто пріоритет матеріальної сторони цивілізації повинен перейти до її духовної складової [5, с. 7]. Жіночий образ теж повинен досліджуватися в контексті людського часу. Образ жінки, яка в основу свого мислення і діяння ставить Людину, присутня у творчості Ліни Костенко.

Творчість Ліни Костенко літературні критики не називають феміністичною, хоч і прирівнюють за поетичною силою духу до творчості Лесі Українки, яку називають чи не однією з найперших українських феміністок. Соломія Павличко – визначна феміністка XX століття — так висловила про поезію поетеси-шістдесятниці: “На відміну від Лесі Українки, Ліна Костенко не лише не є феміністкою, а навпаки: вона, жінка, що її обставини змушують бути сильною... Вона мріє про лицарське покоління, про п’єдестал, на якому мусить стояти жінка...” [7, с. 182].

*В моїх садах мелодії Провансу,
І жінка, жінка, жінка всіх віків! –
За неї лицар гинув без авансу,
вона чекала цокоту підків.
В монастирях, фортецях і столицях,
З глухих палаців, схожих на тюрму,
Якщо він лицар, –
О, якщо він лицар! –
Вона троянду кидала йому.*

Дослідник творчості Л. Костенко В’ячеслав Брюховецький наголошує на елітарній мужності жінок-персонажів поетки, її інтенсивних поетичних проявах. “...Її часом діймає питання: “Чи й справді необхідно, щоб жінка була мужня?” Так, вона відчуває сучасну втому від своєї мужності. Жіноче начало прагне ніжності й лицарської відданості” [1, с. 204].

Жінка у творчості Ліни Костенко прагне Любові до чоловіка, незалежно від того, чи буде вона взаємною. І навіть тоді вона – жінка, яка не таїть образи за те, чого не відбулось. Її любов – це життєве сяйво, яке прощає всі прогрішності чоловіка й самої себе.

*Я дуже тяжко Вами відболіла.
Це все було, як марення, як сон.
Любов підкралась тихо, як Даліла,
А розум спав, довірливий Самсон...
Ця казка днів, – вона була недовгою.
Цей світлий сон, – пішов без вороття.
Це тихе сяйво над моєю долею! –
Воно лишилось на усе життя.*

Поетеса вважає, що краще зберегти і пронести крізь усе життя світлі

відблиски великого жіночого кохання, яке нехай і не перелилось у сенсотворчу гаму всього її існування, аніж не пізнати його взагалі.

*Буде гроза! Потім буде тиша.
Жінка твоя. Але я твоїша.
Десь ти живеш по дорозі в Святошино.
Душу мою без тебе спустошено.
Оце дожилася – з бурі та з клекоту,
Оце дожилася – до сліз, до лепету.
Всесвіт. Проблеми. Трагедії поденицина.
А я закохалася. Сказано – женицина.*

Саме в цьому – сила жінки. Не в слабостях, як віддавна вважають, а у мужності жити в мирі з тим, що є, чого нема, а могло бути, що було і буде.

*Отак, як зроду, потаємно, з тилу,
Усіх міщан оцирені лаї
Ненавидять в мені мою скажену силу,
Ненавиджу я слабкості свої.*

Жінка в поезії Ліни Костенко – сильна, з маленькими людськими слабкостями, життєво мудра, по-ліричному прекрасна. “І розумієш мужній смуток інтимної по-жіночому м’якої лірики, і проймешся терзанням сьогоднішнього дня, і бачиш жорстоку боротьбу справжнього і потворного аж ген-ген у далеких часах, що так виразно проєктуються на сучасність” [1, с. 213].

Велику увагу в своїй поезії Л. Костенко приділяє жіночій постаті, яку часто номінують святою, **постаті Матері**. Матір для поетеси – це все те найсакральніше, найтепліше, найбільш гідне нашої поваги. Це – наш початок.

Образ Матері-годувальниці, яка живе своїми дітьми, знаходимо у баладі “Мати”. Тут також перед читачем постає мати як ідея безкорисливого прагнення до втілення своїх простих мрій. “Спрага прекрасного веде жінку-селянку крізь усе життя – “от їй хотілось, щоб у неї в хаті на стелі небо хтось намалював”. Мрія, зрештою, не така вже й чудна, швидше таки гарна, як згадаємо творчість вічної Матері-трудівниці – безсмертні рушники та розписи, пісні народні... Мрія не одлетіла навіть “у ті часи, страшні, аж волохаті, коли в степах там хто не воював...”, у ті часи, коли Мати наша, впрягшись в плуга, ставала ратаєм, годувала мужів-воїв своїх і дітей дрібних” [1, с. 138].

*Вона тим небом у тій хаті марила!
Вона була така ще молода!
Та якось так – то не знайшлося маляра.
Все якось так – то горе, то біда.*

Отже, мати в поезії Ліни Костенко – проста, але велична жінка, яка живе у світлому вимірі своїх мрій, які часто зовсім не здійснюються. “Образ тої забаганки-мрії “виломлюється” із затісного для щедрої душі Матері обміру сільської хати, викрешує несподівані асоціації і кличе на тривкий роздум” [1, с. 138]. Мати для поетеси – це символ людської духовності та чистоти. Її образ, увіковічений у всьому, здатен височіти над часом. Мати — це найперша Людина в житті кожного з нас.

*Душа належить людству і епохам.
Чому ж її так раптом потрясли
Осінні яблука, що сумно пахнуть льохом,
І руки матері, що яблука внесли?!*

Ніщо так глибоко не вражає нас, як почуття, пов'язані з Матір'ю: бути Матір'ю, любити Матір, споглядати Материнську любов до дитяти чи просто знати, що і тобі також послана Богом така місія. Мати — центральна сімейна постать, яка дає початок новому життю, вкладаючи в нього усю свою людську любов. Жіноча тематика у творчості Ліни Костенко також яскраво представлена персонажем Марусі Чурай з однойменного роману у віршах. Ось як відгукується про цей твір В. Брюховецький в процесі його обговорення з Михайлом Доленгом: “Цього разу Михайло Васильович сидів біля порожнього столика і задумливо курив.

- Ви вже прочитали “Марусю Чурай”? – запитав він відразу.
- Прочитав.
- Тепер не страшно й помирати, – сказав вісімдесятичотирилітній

поет.

Знаєте, коли людина в такому віці говорить про смерть, а тобі лише пішов тридцять третій рік, то важко... делікатно відповісти.

– Прилучився до вічності. Я стільки років чекав на твір в сучасній українській літературі, про який напевне міг би сказати, що це стане класикою” [1, с. 154]. Роман у віршах “Маруся Чурай” беззаперечно належить до класики української літератури. Його головний персонаж – Маруся Чураївна – постать історична, притаманна сучасному українському суспільству.

Ця дівчина не просто так, Маруся.

Це – голос наш. Це – пісня. Це – душа.

Маруся Чурай змальована в історичному романі поетесою як важлива, персоніфікована постать історії України. “Образ-символ, образ-епоха, образ-історія, образ-віра, – здається, що навіть такі потужні семантичні тандеми не спроможні відтворити глибинне смислове, символічне, ідейне наповнення художнього образу дівчини з Полтави” [6, с. 80]. В її особистих діяннях – негатив (отруєння Гриця) і позитив (кохання до нього), в справах політичних – однозначний позитив, причому духовний.

Коли в похід виходила батава, -

Її піснями плакала Полтава.

Що нам було потрібно на війні?

Шаблі, знамена і її пісні.

Пісня Чураївни у романі – не просто пісня. Це – голос духу всього українського народу, відображення його історичних настроїв у пісенному супроводі. “...Пісня – ось це і є фрагменти національного міфу, цілісна панорама якого постає в романі. Перед нами відкривається неозорий історичний і культурний образно поетичний обрій, на ньому – і потужні символічні геополітичні, неісторичні, культурно-символічні, персоніфіковано-героїчні образи, обрамлені поетичною формою і наповнені морально-духовним, ціннісним змістом” [6, с. 84]. Постать Марусі Чурай в інтерпретації Ліни Костенко – це одухотворена історія України, відтворена і зафіксована пісенними вустами жінки. Це наша героїчна минувшина, наш історичний досвід.

Дишканти чув я, тенори, басы.

А ти співаєш – душу всю проймає.

Бувають, може, й кращі голоси,

Але такого другого немає.

Як немає у нас, українців, іншої історії, так немає й іншої Чураївни. Її пісні – пісні нашого народу. “Потужна духовна наелектризованість роману, його культурно-духовна панорамність, його вселенська свобода вражають... будь-який міф, у позитивному значенні цього слова, апелює, в першу чергу, до емоцій, чуттів, а отже, до ірраціонального начала людини” [6, с. 83].

Маруся Чурай – історичний образ жінки, який тісно переплітається з постаттю жінки нашого часу. Пісенна творчість Чураївни, опоетизована Ліною Костенко, стала епохальним свідченням історії українського народу. У ній живе велич боротьби за свій народ, почуття відповідальності за цілу націю, за кожного з нас. У її піснях прижився біль за український народ. Чураївні болить доля кожного українця. Пісня Марусі Чурай, інтерпретована сучасною українською поетесою, є виразником благонадійних настроїв піснярки XVII століття і поетки нашого часу. “У Ліни Костенко ця пісня не просто летиться з душі вразливої, ліричної натури... зовнішній поштовх відкрив для неї невмирущість сили слова, сили, над якою не владна й сама смерть. Маруся Чурай відчула себе не лише дівчиною, котра любить Гриця і тужливо співає про кохання, про зраду милого. Вона усвідомила, як ідуть у смерть і повертаються навіки в думі. І вже тоді, мабуть, значення її пісень стало виходити за межі інтимного, особистого. Чи не тому вони й пережили віки?” [1, с. 178].

Постать Марусі Чурай, оспівана Ліною Костенко, актуальна для українського суспільства і сьогодні. Вона – у кожній жінці України, котрій не байдужа доля нашої нації, у жінці, яка не зрікається ні своєї внутрішньої, ні зовнішньої жіночності, не проповідує боротьбу двох статей, а уповає на людиноцентричність як свою, так і чоловіка, їхню спільну Богоподібність.

Висновки. Українська жінка у творчості Ліни Костенко – жінка, яка найперше ототожнює себе із ЛЮДИНОЮ, відтак прибігає до свого статевого урізноманітнення, вільна у думках, вчинках, творчості як самовираженні. Не феміністка, не агітаторка дискусій між двома статями, сильна й свободна духом особистість, що не втрачає своєї жіночності, Людина, що уповає на благо інших людей.

Образ жінки у поетичному слові Ліни Костенко – не тільки образ Марусі Чурай. Це – жінка-людина, жінка-особистість, жінка-мати.

У поезії Ліни Костенко жінка прагне Любові до чоловіка, незалежно від того, чи буде вона взаємною. Жінка з адекватною самооцінкою як підвалиною вичерпної та повної самореалізації. Вона не таїть образи за те, чого не відбулось. Її любов – це життєве сяйво, яке прощає всі прогрішності чоловіка й самої себе, жінка – контраверсійно інша феміністичному образі жінки сучасного літературного дискурсу. Вона – у кожній жінці України, котрій не байдужа доля нашої нації, у жінці, яка не зрікається своєї жіночності, не проповідує боротьбу двох статей, а уповає на людиноцентричність як свою, так і чоловіка, їхню спільну Богоподібність. Образ жінки у поезії Ліни Костенко полягає у світоглядному людинопіднесеному переосмисленні поетесою ролі та місця жінки у сучасному соціумі, яка впевнено прогресує в інтелектуальній та вольовій сферах, пам’ятаючи, що жінка і чоловік – творіння Божі, відтак без боротьби й дискусій рівноправні в усьому.

Список використаної літератури

1. Брюховецький В.С. Ліна Костенко: нарис творчості / В.С. Брюховецький. – К.: Дніпро, 1999. – 262 с.
2. Костенко Л. Вибране / Л. Костенко. – К.: Дніпро, 1989. – 559 с.
3. Іван Павло II. Пам'ять та ідентичність. Бесіди на зламі століть / перекл. з італ. М. Прокопович / Іван Павло II. – Львів: Літопис, 2005. – 168с.
4. Кремень В. Філософія людиноцентризму як теоретична складова національної ідеї / В. Кремень // Дзеркало тижня. – № 31 (559). – 13–19 серпня 2005.
5. Киселёв Г. Смыслы и ценности нового века / Г. Киселёв // Вопросы философии. – 2006. – № 4.
6. Поезія Ліни Костенко в часах перехідних і вічних: матеріали круглого столу / під ред. Т.В. Шаповаленко. – К.: Вид. дім. “Києво-Могилянська академія”, 2005. – 105 с.
7. Павличко С. Фемінізм / С. Павличко. – К.: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2002. – 322 с.

**IMAGE OF WOMAN IN THE LINA KOSTENKO'S POETRY:
HUMAN CENTRED ASPECT**

Andriana Kuzmych

*Ivan Franko National University in Lviv,
Ukrainian Press Studies Department,
Generala Chyprynky str., 49/402, 79000 Lviv, Ukraine,
tel.: (+38032) 239 41 92, e-mail: Andriana1@ua.fm*

An author analyses image of woman in the Lina Kostenko's poetic word through the human centred prism of vision

Key words: image of woman, feminism, human centricism, creation

**ОБРАЗ ЖЕНЩИНЫ В ПОЕЗИИ ЛИНЫ КОСТЕНКО:
ЧЕЛОВЕКОЦЕНТРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ**

Андріана КУЗЬМИЧ

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра украинской прессы,
ул. Генерала Чупрынки, 49/402, 79000, г. Львов, Украина
e-mail: Andriana1@ua.fm*

Автор анализирует образ женщины у поэтическом слове Лины Костенко сквозь призму человекоцентрических визий.

Ключевые слова: образ женщины, человекоцентричность, феминизм, творчество.

*Стаття надіслана до редколегії 23.12.11
Прийнята до друку 10.01.12*